

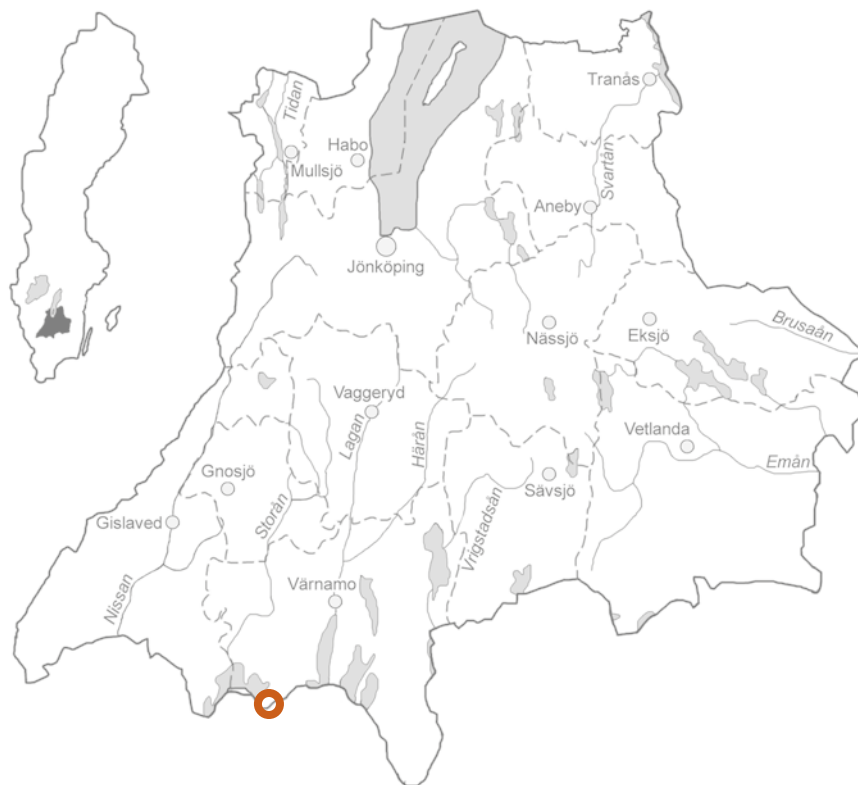
Stora Gavlö 1:3

Arkeologisk utredning, steg 1 på fastigheten Stora Gavlö 1:3 inför planerad villa- och fritidsbebyggelse. Dannäs socken i Värnamo kommun, Jönköpings län

Stora Gavlö 1:3

Arkeologisk utredning, steg 1 på fastigheten Stora Gavlö 1:3 inför planerad villa- och fritidsbebyggelse. Dannäs socken i Värnamo kommun, Jönköpings län

Jönköpings läns museums dnr: 2021-029
Länsstyrelsens dnr: 431-87-2021

Rapport, foto och ritningar: Jörgen Gustafsson
Grafisk mall: Anna Stålhammar
Distribution: Digital pdf

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping
Tel: 036-30 18 00
E-post: info@jkpglm.se
www.jkpglm.se

Upphovsrätt, om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY. Villkor finns tillgänglig på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>.

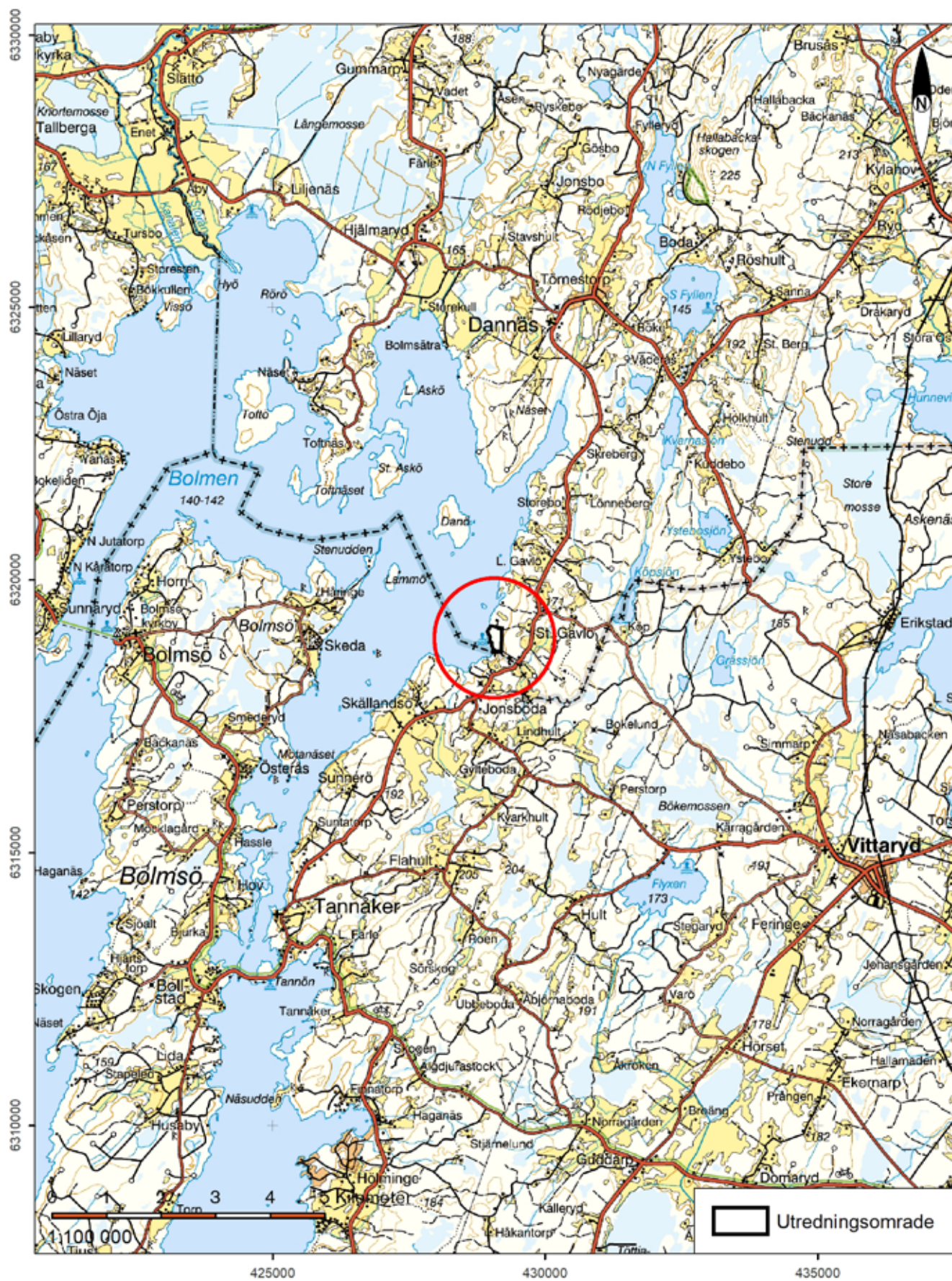
Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor, Geografiska Grunddata samt Geodata (FUK) är återgivna enligt tillstånd: Fastighetskartan © Lantmäteriet. Ärende nr MS2007/04833, nr MS2012/03742 samt dnr i2012/1091. Terrängkartan, samt GSD–Översiktskartan: Lantmäteriet (CC0).

ISSN: 1103-4076

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2021

Innehåll

Sammanfattning och åtgärdsförslag.....	5
Inledning.....	7
Målsättning och metod.....	7
Topografi	7
Fornlämnings- och kulturmiljö.....	7
Resultat.....	7
Kartstudie.....	7
Fältinventeringen	10
Administrativa uppgifter.....	12
Referenser.....	13
Kartmaterial.....	13
Tryckta källor och litteratur	13

Figur 1. Utdrag ur vägkartan. Skala 1:100 000.

Sammanfattning och åtgärdsförslag

Jönköpings läns museum utförde under mars månad 2021 en arkeologisk utredning etapp 1 på fastigheten Stora Gavlö 1:3 inför planerad byggnation av villor och fritidshus.

Undersökningen i fält resulterade i att två områden med röjningsrösen påträffades samt ytterligare tre ensamliggande röjningsrösen och en stenmur. Alla dessa bedömdes som sentida.

Eftersom Fornbolmens äldre nivåer, 143-150 m.ö.h, löper genom området finns stor möjlighet att påträffa lämningar från både äldre och yngre stenålder. Ett stort antal boplatser från stenåldern har tidigare påträffats vid dessa nivåer längs Fornbolmens forna stränder.

Vid en utredning, steg 2 av området anser Jönköpings läns museum att provrutor bör grävas fördelade över området. Provrutorna bör grävas på olika nivåer utifrån spannet 143-150 m.ö.h. och placeras där de topografiska förutsättningarna är som gynnsammast för boplatslägen.

Figur 2. Utdrag ur den digitala fastighetskartan. Skala 1:10 000

Inledning

Jönköpings läns museum utförde under mars månad 2021 en arkeologisk utredning etapp 1 på fastigheten Stora Gavlö 1:3 inför planerad byggnation av villor och fritidshus. Utredningsområdet var 9,3 hektar stort. Beställare var Per-Olof Johansson. Fält- och rapportansvarig var Jörgen Gustafsson. Kartanalysen gjordes av Ådel V Franzén.

Målsättning och metod

Målsättningen var att fastställa om fornlämningar och/eller möjliga boplatslägen fanns inom undersökningsytan. Detta gjordes genom en fysisk inventering av området samt genom en studie av äldre kartmaterial. Påträffade lämningar mättes in med handburen GPS.

Topografi

Utredningsområdet ligger i relativt flack terräng som sluttar mot väster och sjön Bolmen. Något mer kuperade delar förekommer i de nordöstra och sydöstra delarna av utredningsområdet. Merparten av området är skogsbeklätt med inslag av ängs- och hagmark. Höjden över havet varierar mellan 142 och 154 meter. Jordarten består av blockig, stenig och grusig morän. Berggrunden består främst av röd gnejs men också av röda och grå amfiboliter.

Fornlämnings- och kulturmiljö

I utredningsområdets närhet finns få fornlämningar registrerade. Ca 600 meter öster om finns en milsten (L1974:7323) och ca 800 meter åt söder ligger ett område med fossil åker L1953:5861. Bolmens forna strandlinje på 150 m.ö.h. löper längs den östra delen av området vilket ökar sannolikheten att påträffa lämningar från äldre stenålder i form av boplatser eller flintredskap. Undersökningsområdet ligger i anslutning till gränsen mot Kronobergs län. På Kronobergssidan finns sjönära lämningar vid Bolmens östra strand och några kilometer sydväst om utredningsområdet ligger större röjningsröseområden, ett gravfält samt några fyndplatser för bergartsyxa och bearbetad flinta samt en bronshalsring och ett ringspänne i brons i rösekontexter (källa: Fornsök).

Resultat

Kartstudie

Gavlögårdarna kan följas ner i senmedeltid eftersom en ödegård i Gavlö lydde under Vadstena kloster. Pretentioner på att göra gården till säteri fanns redan på 1500-talet då den ingick i relativt högadliga familjers godsmassa, men det var först på 1660-talet som Stora Gavlö fick säterirättigheter med Lilla Gavlö och Svina-näs som rå- och rörshegman (Almquist. 1976, s 1212-1214). Det vore intressant att utröna vem som donerade gården till Vadstena. År 1428 anges i SDHK 21078 att en Karl Störkarsson förnyar sin

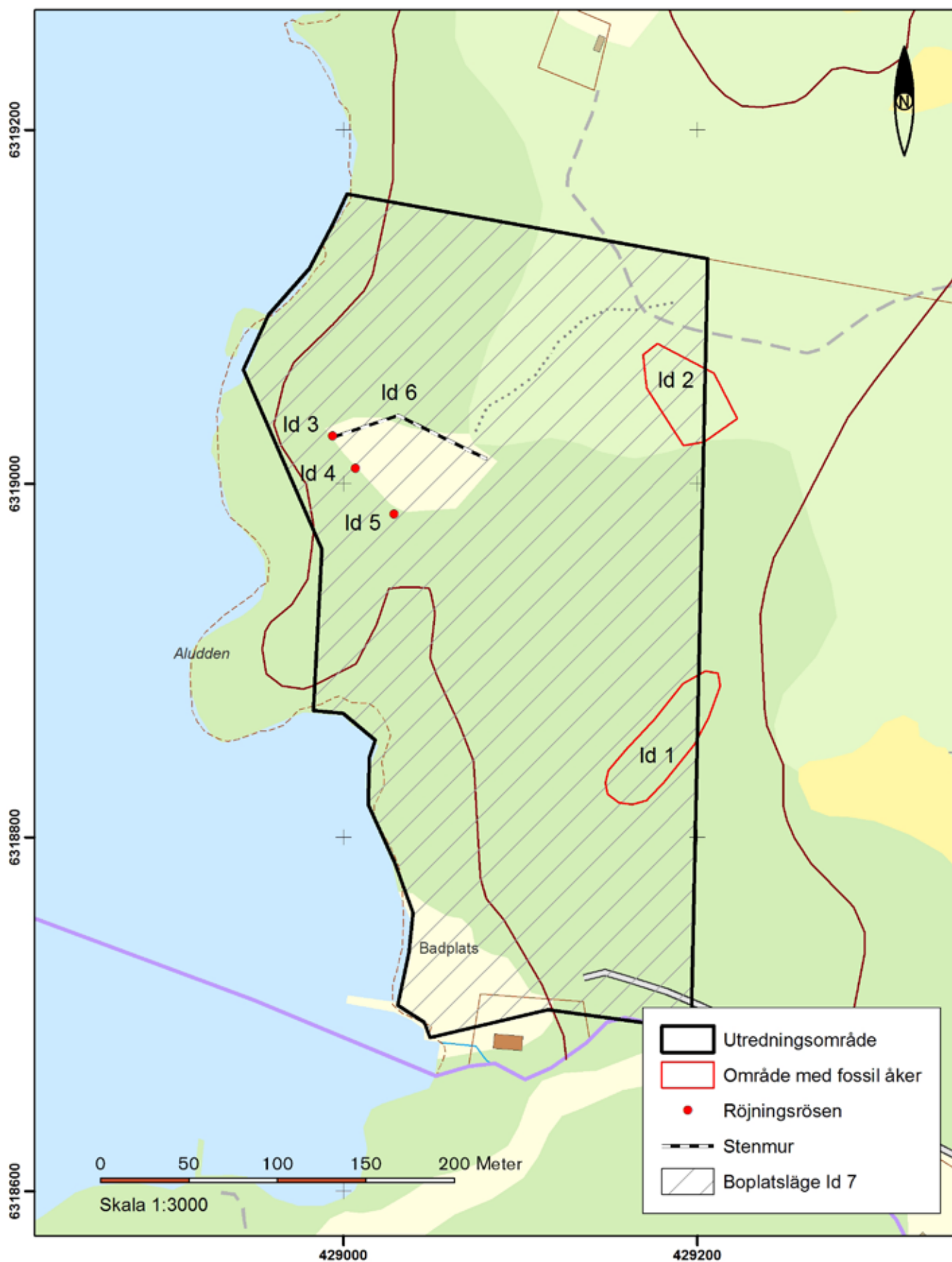
Figur 3. Åkertegen som omnämns i ägostyckningskartan från 1899. Åkern ligger också vid kanten av en äldre strandvall.

gåva till Vadstena kloster av "Gaville i Finedhe" i Dannäs socken i Västbo härad. Det förefaller således som om Gavlö kom under Vadstena kloster åren efter sekelskiftet 1400.

Utredningsområdet ligger inom den sydvästligaste delen av Stora Gavlös territorium och det är inte mycket att hämta ur de äldre kartorna ur kultuhistoriskt hänseende.

I storskifteskartan över Stora Gavlös utmark utgörs platsen för utredningsområdet av en hage, Mellanhagen kallad. Hagen ansluter i öster till säteriets inägor. Vägen från säteriet och mot någon båt/lastplats i Bolmen går genom en hage längre söderut, vilket inte utesluter att säteriet kan ha haft vattenanknuten verksamhet vid utredningsområdets strand.

En intressant detalj finns dock i rågångsprotokollet där en av gränsmärkerna benämns Ulfvagrav och lantmätaren talar om en större grop. Detta kan vara varggrop och bör vid tillfälle kollas. Den är dock belägen 1,7 kilometer sydöst om utredningsområdet. I kartan från 1899 utgör utredningsområdet utmark, i texten till kartan endast refererat till som Södra huvudgårdens avrösningsjord. En åkeryta hade dock vid denna tid tagits upp i utmarken. Inga speciella observationer görs heller i den ekonomiska kartan från ca 1950. Åkerytan från 1899-års karta har då övergått till slättermark.

Figur 4. Plankarta över området. OBS! Hela området bedöms som möjligt läge för stenåldersboplatser (Id 7).

Figur 5. I bilden ser man en äldre strandvall som skapats av en av Bolmens tidigare nivåer.

Fältinventeringen

Området som låg närmast stranden var plant och till största delen sankt och torvigt. Mot öster sluttade det uppåt till en högsta nivå på ca 154 m ö h, det vill säga toppen på de två kullar som låg i den norra delen av undersökningsområdet. Området var till största delen blockigt och stenigt samt bitvis sankt. En stor del av området var täckt med skog bestående av både barr- och lövskog.

Vid inventeringen påträffades i den sydöstra delen ett område med fossil åker (Id 1) bestående av åtta röjningrösen. Röjningsrösen var av sentida karaktär och låg på en mindre åsrygg. I den nordöstra delen påträffades fyra röjningrösen (Id 2), också dessa var av sentida karaktär. I den nordvästra delen låg en åkeryta som gränsade till den vall som vätte ned mot sjön. Vallen markerar troligen en äldre nivå på sjön Bolmen. Sannolikt är denna åkeryta den som omnämns i 1899 års ägodelningskarta (se under rubriken Kartstudie). Väster om åkern fanns tre större röjningrösen (Id 3-5) som låg i sluttningen ned mot sjön samt en förfallen kallmurad stenmur (Id 6) i den norra delen och mer löst uppkastade stensträngar i den södra.

Utredningsområdet sträcker sig från 141 m.ö.h, vilket är Bolmens nivå idag, till 154 m.ö.h. Vi vet att Bolmens nivå från att inlandsisen smält undan i området för ca 12 000 år sedan låg på en nivå av 150 m.ö.h. Denna nivå bibehölls fram till ca 5200 f.Kr då en sänkning skedde beroende på att ett nytt utlopp bildades i södra delen av Bolmen (Persson 2017). Det tidigare utloppet gick via nuvarande Reftele ut i Nissan. Anledningen till utloppsskiftet var landhöjningen, vilken är kraftigare ju längre norr ut man kommer. Detta orsakade en tippningseffekt på sjön åt söder som tog sig ett nytt utlopp. Detta måste ha varit en dramatisk händelse då sänkningen skedde relativt snabbt.

Vid Bolmen äldsta nivå, 150 m.ö.h, har ett stort antal boplatser från äldre stenålder påträffats, de flesta kring det forna utloppet vid Reftele, men också på fler platser kring den forna Bolmen (Gustafsson 2014). Vid sänkningen ca 5200 f.Kr sjönk nivån till 145-146 m.ö.h. Vid denna nivå har också stenåldersboplatser påträffats, bl.a. Draftingeboplatsen i Ås socken, vilken lämnat spår från både äldre och yngre stenålder. Från ca 2000 f.Kr sjönk nivån långsamt ned till 143 m.ö.h, vilket är den nivå som var rådande fram till sjösänkningen som gjordes under 1800-talet (Persson 2017). På Getterö i södra Bolmen undersöktes 2017 en fyndrik gropkeramisk boplatz på nivån 143 m.ö.h (Persson 2017). Detta betyder att boplatser och aktivitetsytor från både mesolitikum och neolitikum är möjliga att påträffa mellan nivåerna 143-150 m.ö.h. inom undersökningsområdet (Id 7).

Objekt nr	Lämningsstyp	Beskrivning	Antikvarisk bedömning	Kommentar
Id 1	Fossil åker, röjningsröseområde	Röjningsröseområde ca 90 x 30 m (NNO-SSV), bestående av ca 8 röjningsrösen, runda till oregelbundna ca 4-6 m i diam, 0,3-0,5 m h av i huvudsak 0,2-0,4 m st stenar, ställvis större och i vissa fall intill jordfasta block.	Övrig kulturhistorisk lämning	-
Id 2	Fossil åker, röjningsröseområde	Röjningsröseområde ca 50 x 30 m (NV-SÖ), bestående av ca 5 röjningsrösen, runda till oregelbundna ca 2,5-3,5 m i diam, 0,3-0,4 m h av i huvudsak 0,2-0,4 m st stenar.	Övrig kulturhistorisk lämning	-
Id 3	Röjningsröse	Röjningsröse, 5 m i diam och 0,7 m h. 0,3-0,5 m st stenar.	Övrig kulturhistorisk lämning	-
Id 4	Röjningsröse	Röjningsröse, 6 m i diam och 0,8 m h. 0,1-0,4 m st stenar. Grop i mitten.	Övrig kulturhistorisk lämning	-
Id 5	Röjningsröse	Röjningsröse, oregelbunden form, 8x6 m och 1 m h. 0,2-0,5 m st stenar.	Övrig kulturhistorisk lämning	-
Id 6	Stenmur	Stenmur 0,3-0,5 m h. bestående av 0,2-0,8 m st stenar. Muren är till största del raserad. Kallmurade delar finns kvar i den Ö delen.	Övrig kulturhistorisk lämning	-
Id 7	Boplatzläge	Hela utredningsområdet bedöms som möjligt läge för stenåldersboplatser	Möjlig fornlämning	

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr: 431-87-2021
Länsstyrelsens beslutsdatum: 2021-03-03
Jönköpings läns museums dnr: 2021-029
Beställare: Per-Olof Johansson
Rapportansvarig: Jörgen Gustafsson
Rapportgranskning: Mikael Nordström
Fältansvarig: Jörgen Gustafsson
Fältarbetstid: 2021-03-19–2021-03-19
Län: Jönköpings län
Kommun: Värnamo kommun
Socken: Dannäs socken
Fastighetsbeteckning: Stora Gavlö 1:3
Belägenhet: 63E 1cN
Koordinater: N6318960 E429080
Koordinatsystem: Sweref 99 TM
Höjdsystem: RH 2000
Undersökningsyta: 9,3 ha

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Referenser

Kartmaterial

Lantmäteriet. ArkivSök (<https://etjanster.lantmateriet.se>):

Lantmäteristyrelsens arkiv. Dannäs socken. Akt 06-dan-43, ägostyckning 1899.

Dannäs socken. Akt E26-7:2. Storskifte på utmark samt samfällighet med Svinanäs, 1795, Gustaf Esping.

Tryckta källor och litteratur

Almquist, Johan. 1976. *Frälsegodsens i Sverige under storhetstiden, delen Småland, Band III*. Stockholm

Gustafsson, Jörgen. 2014. *Niotusen år i Smålandsstenar - arkeologisk undersökning av RAÄ 404-406, vikingatida gravfält, fossil åker och stenåldersboplatser inom fastigheten Nygård 2:1, Fällinge, Villstad socken i Gislaveds kommun, Jönköpings län*. Jönköpings läns museum rapport 2014:34. Jönköping

Persson, Carl & Alering, Åsa. 2017. *Gettersö - mellanneolitiska kulturmöten vid sjön Bolmen. RAÄ 125. Annerstad socken, Ljungby kommun*. Smålands museum rapport 2017:2. Växjö.

Jönköpings läns museum utförde under mars månad 2021 en arkeologisk utredning etapp 1 på fastigheten Stora Gavlö 1:3 inför planerad byggnation av villor och fritidshus.

Undersökningen i fält resulterade i att två områden med röjningsrösen påträffades samt ytterligare tre ensamliggande röjningsrösen och en stenmur. Alla dessa bedömdes som sentida.

Eftersom Fornbolmens äldre nivåer, 143-150 m.ö.h, löper genom området finns stor möjlighet att påträffa lämningar från både äldre och yngre stenålder. Ett stort antal boplatser från stenåldern har tidigare påträffats vid dessa nivåer längs Fornbolmens forna stränder.

